

Анімація в сучасних зарубіжних дослідженнях: соціально-виховний аспект

Аналізуються наукові погляди на анімацію в сучасних зарубіжних дослідженнях. Пропонуються два періоди розвитку ідей, що пов'язані з анімацією як соціокультурним явищем: класичний і новітній.

Ключові слова: анімація, соціальне виховання, соціальна творчість, активізація потенційних можливостей, принцип прямої участі.

Анализируются научные взгляды на анимацию в современных зарубежных исследованиях. Предлагаются два периода развития идей, которые связаны с анимацией как социокультурным явлением: классический и новейший.

Ключевые слова: анимация, социальное воспитание, социальное творчество, активизация потенциальных возможностей, принцип прямого участия.

The article gives the analysis of scientific views on animation in modern foreign studies. It proposes two periods of ideas' development which are connected with animation as sociocultural phenomenon: classic and newest.

Keywords: animation, social education, social creativity, activation of potential abilities, direct participation principle.

Процес євроінтеграції України зумовлює пошук нових напрямів єднання із соціально-культурним простором європейської спільноти. Оскільки глобалізаційні процеси, які зокрема супроводжують розвиток інформаційного суспільства, відбуваються не тільки в економіці та політиці, але й у культурі, ретельних досліджень потребують новітні, інноваційні напрями вдосконалення соціокультурної ситуації в країнах зарубіжжя, зокрема анімаційної діяльності. Анімація, як процес одухотворення та олюднення особистісних й групових стосунків, виокремилася з дозвіллевої сфери і нині набуває специфічних ознак, які дозволяють використовувати її зокрема в освіті та інших складових соціальної життєдіяльності. Отже, на часі ознайомлення з науковими дослідженнями зарубіжних учених, що висвітлюють різноманітні аспекти гуманізації суспільного буття і поліпшення потенційних ризиків засобами анімаційної діяльності.

Після офіційного визнання анімації як механізму посилення виховного потенціалу соціального простору у Франції в середині ХХ ст. в європейському науковому світі створено методологічне підґрунтя, яке вможливило поглиблений аналіз соціально-культурної анімації, виокремлення соціально-виховного спрямування анімаційної діяльності (А. Гурдон, П. Бенар, Ж. Дюмазедьє, Р. Лабурі, С. Сімоно та ін.). Поглиблюють і розширюють соціально-культурне та педагогічне значення анімаційної діяльності сучасні вчені М. Маренгула

(М. Marrengula), Т. Валленіус (Т. Wallenius), Е. Сантос (Е. Santos), М. Фот (М. Foth), К. Овесні (К. Ovesni).

Зважаючи на здобутки зарубіжних колег, науковці на пострадянському просторі роблять власний внесок у вивчення можливостей анімації в різних галузях гуманітарної науки і практики (А. Андреева, Л. Волик, М. Гавриленко, Т. Дедуріна, В. Іщук, Т. Лесіна, Є. Мамбеков, М. Моїсеева, М. Нікітський, І. Петрова, М. Петрова, О. Ремізова, Л. Сайкіна, С. Сергієнко, Л. Тарасов, Є. Хриков, О. Чернишенко, І. Шульга, М. Ярошенко).

Однак концептуальне узагальнення соціально-виховного аспекту анімаційної діяльності досі залишається поза увагою фахівців. Отже, мета –дослідити основні тенденції розвитку наукової думки щодо анімації в зарубіжних дослідженнях та визначити її можливості для інтенсифікації соціального виховання в сучасному соціальному просторі.

Оскільки переусвідомлення основ соціального буття в умовах переходу до інформаційного суспільства зумовлює дослідження провідних тенденцій, завдяки яким цей простір буде гармонійним, учених різних країн цікавлять можливості гуманістичних трансформацій різних сфер соціального буття, зокрема соціокультурної, складовою якої є дозвілєва. На нашу думку, разом з цим виникають галузі наукового знання, спрямовані на інтеграцію людинотворчого потенціалу різних наук, з метою активізації випереджального позитивного впливу для запобігання можливим проблемам.

Серед авангарду вітчизняної гуманітарної наукової думки — соціальна педагогіка, представники якої, з одного боку, виявляють інтерес до анімації як напряму соціально-педагогічної діяльності, з іншого, — поширюють наукове усвідомлення можливостей сфери дозвілля. Зважаємо на те, що предметом соціальної педагогіки є соціальне виховання як двоспрямований процес створення умов для інтенсифікації соціального розвитку соціальних суб'єктів та педагогізації соціального середовища через посилення позитивного виховного спрямування його складових. Отже, узагальнення зарубіжних досліджень анімації позитивно відбиватиметься на розвитку теорії і практики вітчизняного соціального виховання. Соціально-виховний аспект полягає в можливості через анімаційну діяльність засвоювати й удосконалювати соціальні цінності соціальними суб'єктами, формувати відповідні соціальні якості, виявляти просоціальну поведінку та активізувати педагогічний потенціал соціуму.

У західноєвропейських країнах дослідження анімації почали активно проводитися із середини минулого століття й нині набувають новітніх барв. Якщо зважати на соціокультурні умови того часу, коли виникла анімація, тоді це нове явище потребувало усталення, наразі ж теоретичні основи сформовані і розвиваються, тому слід підкреслити соціально-виховний аспект у тому, що вже зроблено, й

навести новітні напрями розвитку анімації як соціально-педагогічного явища.

Для досягнення вказаної мети вважаємо доцільним виокремити два етапи в розвитку досліджень анімації. Перший — з моменту її офіційного визнання як механізму посилення виховного потенціалу соціального середовища у Франції — друга половина ХХ ст. (класичний етап). Після Другої Світової війни анімація стає одним з інструментів активізації та подолання соціальної кризи, засобом соціально-виховного регулювання соціальних відносин, механізмом розвитку соціальної творчості всупереч споживанню, зокрема через активне залучення до здобутків культури. На цьому етапі виникають перші наукові трактування анімації в контексті «цивілізації дозвілля» (Ж. Дюмазедьє), набувають офіційного визнання позиції анімаційної діяльності (Ж. Фрідман), виокремлюються ознаки анімації (П. Бенар, Р. Лабурі,), звертаються до особливостей аніматора — фахівця з новими професійними завданнями (М.-Ф. Ланфан, М. Леве-Готра, М.-Ж. Парізе та ін.).

Результатом розвитку наукових поглядів на анімацію на цьому етапі було власне введення й трактування поняття «анімація», усталення розуміння про це явище (від термінології до провідних ознак), виокремлення соціально-культурної, педагогічної, соціальної видів анімаційної діяльності й означення особливостей її запровадження залежно від специфіки вказаних напрямів. Суттєвим на цьому етапі є вироблення ґрунтовних наукових позицій щодо сутності, специфіки та принципів анімаційної діяльності.

Серед авторів праць, присвячених узагальненню доробок першопрохідців теорії і практики анімації та донесенню їх до пострадянської наукової спільноти, першим є С. Мамбеков, який надає вичерпний на той час матеріал щодо можливостей створення системи анімаційної діяльності у сфері дозвілля Франції. З моменту оприлюднення його дослідження стало найцитованішим серед дослідників як анімації, так і дозвілля. Французька анімаційна модель дозвілля залишається актуальною і нині, але перебуває в стані постійного вдосконалення відповідно до сучасних соціокультурних умов. У подальшому тільки у 2000 рр. написано вітчизняні дисертаційні дослідження, які стосувалися анімації і в яких вивчалися певні аспекти зарубіжного досвіду (Л. Волик, Т. Лесіна, Л. Тарасов, І. Шульга, М. Ярошенко та ін.).

Наступний етап (новітній) розпочався у ХХІ ст. з розвитком ідей, що пов'язані з анімаційним підходом у контексті різних гуманітарних наук (М. Маренгула (M. Marrengula), Т. Валленіус (T. Wallenius), Е. Сантос (E. Santos), М. Фот (M. Foth), К. Овесні (K. Ovesni) та інші). Новітній етап, на нашу думку, характеризується такими процесами: подальше поглиблення специфіки анімаційної діяльності, територіальне поширення анімаційного досвіду на інші континенти, розширення напрямів використання анімаційної діяльності, відповідність

до нового інформаційного середовища через використання новітніх технологій, виокремлення соціально-виховного напрямку завдяки інтеграції та узгодженню відповідно до соціально-педагогічної парадигми соціального виховання як основи розвитку сучасної соціально-педагогічної науки і практики.

Отже, як актуальне та затребуване соціокультурне явище за кордоном, анімація отримала поштовх до новітніх досліджень у XXI ст., навіть стислий огляд яких дозволить дійти висновків стосовно соціально-виховного значення анімації. Наприклад, дисертаційне дослідження М. Маренгула (Мозамбік) присвячене застосуванню соціокультурної анімації в соціальній роботі з дітьми вулиць [2]. Основною метою цієї науково-практичної роботи є запровадження анімаційного підходу як можливості зацікавлення дітей в активній участі в соціальних змінах, для розвитку «визвольної практики» через усвідомлення та самовизначення, а також для ствердження прав дитини в середовищі дитячих спільнот. Саме анімаційний підхід уможлиблює демократичну участь дітей вулиці в розвиткові самовизначення та розкритті власних можливостей, сприяє зацікавленості в спільному прийнятті рішень щодо соціальних змін.

Автор розглядає теоретичні основи визначення поняття «анімація», акцентуючи на тому, що значення поняття складно визначити, триває його пошук, але головна ідея — оживити, вдихнути душу. Анімувати — значить давати життя або насагу для чогось, якої-небудь дії. Для дітей вулиць — це мотивація на участь у вирішенні власних проблем, посередництво для діалогу, спрямування на діалог з прямою участю [2].

На думку автора, анімація застосовується в чотирьох сферах — індивідуальній, соціальній, культурній, освітній. Стимулює появу людей, котрі здатні брати участь у перетворенні на основі власних можливостей, які з потенційних переходять у відкриті [2]. Тобто відбувається трансформація оточуючого з використанням власного потенціалу соціальних суб'єктів, що має соціально-виховний аспект.

Анімація базується на повазі до плюралізму, сприянні участі в процесі перетворення, постає як альтернатива пасивному споживанню. Використовуються так звані напівдирективні дії інтеграції та участі. У цьому процесі беруть участь автономні й організовані соціальні суб'єкти. Використовується сукупність методів, спрямованих на сприяння безпосередній участі з метою перетворення людини і групи на суб'єкт розвитку групи [2]. Таким чином, на нашу думку, стимулюється соціальна творчість, активізується участь соціальних суб'єктів у перетворенні соціального буття на краще.

Провідною тезою, на якій ґрунтується анімація, є така: «Кожна людина і кожна група — головна дійова особа власного життя». Повністю відкидається будь-яка експлуатація зі сторони інших людей, тобто відбувається запуск процесу вивільнення через усвідомлення

власних можливостей, визначення власної ролі, виокремлення ресурсів, виконання певної соціальної ролі. Головна ідея — об'єднання людей для участі у власному житті з метою профілактики маніпулювання [2]. Погоджуючись з цим узагальненням, додамо: якщо суб'єкт не приймає рішення, то рішення приймуть за нього і не завжди адекватне ситуації соціального розвитку. До того ж, цей принцип актуальний на різних рівнях соціального простору для набуття соціальності родинної, групової тощо. Важливо також, що стимулюється соціальний розвиток на місцевому та регіональному рівнях.

Автор підсумовує: анімація, зокрема соціально-культурна — феномен усіх часів, спосіб стимулювання демократичних цінностей, утрачених у результаті соціальних негараздів. М. Марегнула стверджує, що анімація також може бути різною. Наприклад, «гаряча анімація» спрямована проти конформізму, бюрократії, технократії. Вона є педагогікою відкриттів, творчості і згодом виходить за межі дозвілля. «Холодна» — форма соціального контролю, соціальна піраміда зверху вниз, а не навпаки [2].

На нашу думку, саме перший варіант стосується анімації як соціально-виховного механізму. Саме в такому сенсі відбувається боротьба за народну емансипацію, в котрій участь окремих осіб є важливою та обов'язковою, спрямованою на досягнення об'єктивного миру (соціального), прояву солідарності. І це стратегія втручання вертикально вгору, яка постає як спланована активність на основі аналізу ситуацій, сукупності спланованих дій, які втілюються в конкретному проекті, відбувається в певному середовищі, в територіально визначеній спільноті на основі участі її членів. Відбувається безперервна взаємодія і творення людиною себе та тих, хто оточує, всупереч суто споживацькому існуванню. Тобто позитивне соціальне творення, яке є результатом злагоджених соціально-виховних дій.

З цією метою в м. Мапуто протягом шести місяців запроваджувалася програма, що передбачала комплекс методів, серед яких: діалог, спостереження, активна участь у побутових діях, які відбивають підхід — «працювати разом з дітьми, а не для цих дітей». Реалізовувалася нова модель соціальної взаємодії через анімацію, яка позначає акт творення в умовах демократизації стосунків. Анімація постає в сенсі мотивації в дії, що є соціально-виховним механізмом.

Е. Сантос (Мексика) вивчає проблему посередництва та втручання в процес розвитку місцевого самоуправління за допомогою соціокультурної анімації. Вона зважає на те, що суспільство, як система, що самокерується, перебуває в стані постійної трансформації. За таких умов аніматор — агент змін — діє на основі гуманізації та перетворення у вигляді культурного посередництва, яке трактується як творчий процес, мета якого не вирішувати за інших, а стимулювати прийняття власного рішення. Особливо важливо те, що відбуватися це має як із людиною протягом життя та групою (група дітей, молоді,

осіб третього віку), так і з соціумом загалом [4]. На нашу думку, такий підхід віддзеркалює сутність соціально-виховного аспекту, який передбачає позитивний вплив на соціалізацію людини впродовж життя та розширення об'єкта соціального виховання загалом на соціальне середовище.

Предметом дослідження автора є засвоєння нових творчих методів у процесі посередництва. Перспективою, на думку Е. Сантос, є поліпшення якості життя, вирішення певних соціальних проблем, демократична участь соціальних суб'єктів у процесах соціального вдосконалення, соціальне перетворення, що ґрунтується на співробітництві, взаємодії, критичному підході, міжособистісній переоцінці та прийнятті власного рішення. Анімація базується на таких парадигмах: технологічній, пояснювальній, діалектичній. Дослідниця зважає на те, що саме пояснювальна парадигма найвіддаліше відбиває сутність посередництва через анімацію, оскільки виявляється через соціальну взаємодію, сприяє презентації культури через людей та відтворенню в повсякденному житті. Основою анімації є мотивація, що розуміється як культурна акція. Основним суб'єктом анімації є людина — громадянин, котрий реалізує право на свободу та відповідальність, бере участь у соціальних процесах, діалозі з іншими, сприяє зміцненню згуртованості групи.

Автор зважає на те, що головним результатом анімації є творчість, яка мотивована інтересом, отриманням задоволення, задоволенням потреб, інтересом власне до процесу, а не зовнішнім тиском. За таких умов аніматор як посередник має сам опанувати новітні технології соціальної взаємодії, щоб регулювати творчі методики втручання [4]. На нашу думку, якщо зважати на суспільні наслідки реалізації ефективного посередництва через анімацію, то саме соціальну творчість можна вважати її основною метою.

У праці Т. Валленіус (Фінляндія) розглядається стимулювання соціальної активності молоді засобами анімації, залучення її до волонтерської діяльності Червоного Хреста. Вчений звернув увагу на зниження активності молоді Фінляндії в приєднанні до добровільної діяльності громадських організацій, зокрема Червоного Хреста. Зважаючи на прийнятий у 2006 р. закон щодо роботи з молоддю до 29 років, метою якого було сприяння розвитку, незалежності та активній участі в житті країни, основна ідея — повага до іншої людини, піклування про оточуюче середовище, здоровий спосіб життя, принципи — мультикультуралізм, інтернаціоналізм, рівність та відповідальність. Це стало основою запровадження дій щодо посилення громадянської відповідальності молоді, зокрема її добровільна участь у діяльності громадських організацій [5].

Т. Валленіус розглядає традиційну модель діяльності як таку, де професіонал знає, як діяти краще. Завдяки цьому знанню здійснюється над іншими і передає їм власну точку зору, коли люди потребують

допомоги. Саме так виникає пасивність, а іноді і залежність [5]. З огляду на соціально-виховний аспект аналізу, це призводить до соціального споживацтва, яке свідчить про недостатній рівень соціального виховання. Нетрадиційна модель діяльності ґрунтується на анімаційній діяльності як новій формі взаємодії, що базується на рівноправ'ї, співробітництві, партнерстві. Якщо розглядати соціально-виховний аспект, то анімація — це творчість, творення має соціальну спрямованість і посилює соціально-культурний базис соціальної педагогіки, предметом якої є соціальне виховання. Саме тому, що соціальна педагогіка розглядає можливості соціального розвитку в усіх сферах життя, для осіб різного віку, соціальних груп, соціуму загалом, об'єкт анімації — створення відносин рівності серед людей з допомогою освіти та культури — може забезпечуватися тільки через соціальну творчість соціальних суб'єктів, оскільки анімація — нове нестандартне мислення щодо збільшення можливостей, перехід від застарілого, до нового. Молодь засвоює цінності допомоги, спільного соціального буття, формує якості толерантності, альтруїзму, відповідальності за спільну справу, має можливості виявляти себе через реальну просоціальну поведінку, зокрема в діяльності громадської організації.

М. Фот, професор Квінслендського технологічного університету (Австралія), пропонує нівелювати інформаційну нерівність, просувати творчий підхід до існування особистості в світі знань методами соціокультурної анімації із застосуванням комп'ютерних технологій. Не зважаючи на суто технічний аспект діяльності, він усе ж має соціально-виховний аспект, який полягає у тому, що за умови створення гуманітарних умов розвитку навіть технічна галузь може стати дієвим фактором соціального виховання в добу інформатизації. Автор обстоює думку, що виникнення глобальних комп'ютерних мереж, поширення інформаційно-комп'ютерних технологій із середини 90-х рр. дозволяють сподіватися на усунення регіональних меж (економічних, торговельних тощо) Однак факти свідчать про те, що навпаки стала чіткішою ситуація інформаційного розриву, розмежованості між молодими та людьми похилого віку, між тими, хто виробляє, та тими, хто споживає, між містом і селом [1]. Тобто те, що, глобалізуючись, мало об'єднувати, навпаки роз'єднало, лише підкреслило соціальну нерівність. Тому навіть в інформаційно-комп'ютерних технологіях необхідний людино-центристський підхід, що базується на анімації. Отже, вчені непрофільних наукових галузей визнають необхідність одухотворення соціальних зв'язків.

М. Фот зважає на те, що соціокультурна анімація вже активно використовується в мистецтві, освіті, професійному розвитку, в роботі з молоддю, спорті, міському плануванні, підприємстві та туризмі, й існує перспектива застосування в інформатизації регіональних спільнот [1]. Спочатку термін «анімація» використовувався для опису акту мотивації, заохочення, зокрема й розширення прав та можливостей

реальних людей. Буквально термін означає акт дарування життя та духу, стан бути живим у повному смислі, зокрема духовно, а не тільки фізично. Як і автори, що наведені вище, вчений звертається до Франції, де в другій половині ХХ ст. анімація стала засобом активізації демократичних цінностей, які втрачені в результаті окупації, всупереч повторенню колоніальних амбіцій. Соціокультурна анімація визначена як діяльність, що спрямована пропозицію кожній людині засобів та стимулів для становлення як активного суб'єкта власного розвитку та якісний розвиток колективу, до якого вона належить. Поширювалася ідея культурної демократії, яка передбачає, що культура є синонімом руху й кожна людина має право споживати та створювати культуру [1]. У сучасному інформаційному соціумі цей принцип слід реалізовувати стосовно демократизації інформаційно-комп'ютерних технологій. Доступність, ефективне використання, роль суб'єкта також можна використовувати щодо інформаційно-комп'ютерних технологій, як і раніше до мистецтва. Члени обездолених общин часто вважають себе людьми з особливими потребами, котрі може вирішити хтось сторонній, що провокує зокрема інформаційне споживацтво. Соціокультурна анімація робить спільноту активним агентом змін, творчим виробником соціального контенту.

Передбачається подолання інформаційної нерівності в мистецтві через поширення технологій соціокультурної анімації, завдяки запровадженню методів, що спрямовані на активізацію мобільності групи чи спільноти, а саме: спільний аналіз реальності, критична позиція в проблемних питаннях, аналіз та діалог про майбутнє перетворення, спрямовані зміни та поліпшення дійсності, розподіл соціальної відповідальності, постійний аналіз, оцінка, коригування результатів. Використання принципу пошуку власних можливостей приведе до зміщення акцентів у розвитку спільноти з «доступу до технологій» на «ефективне використання їх». Як результат — розробка та реалізація програм використання мистецтва, інформаційно-комп'ютерних технологій, засобів масової інформації для розвитку спільнот.

Отже, огляд сучасних зарубіжних досліджень дозволяє дійти висновків про те, що відбувається подальше усвідомлення особливостей анімації в соціально-культурному житті, конкретизуються можливості анімаційної діяльності з подолання різних соціальних проблем. Спільним для досліджень, що аналізуються, є те, що визнається активна соціальна суб'єктність, соціально-творча спрямованість, як основна мета анімаційних дій, провідним є принцип прямої участі, анімація дедалі стає соціально-виховним феноменом. З цим пов'язана перспектива подальших досліджень анімаційної діяльності як пряму соціально-педагогічної, що стосуватиметься вікових особливостей її запровадження та розробки програм використання можливостей анімації в роботі з різними соціальними групами.

Список літератури

1. Foth Marcus Sociocultural Animation [Електронний ресурс] / Msrcus Foth. — Режим доступу: <http://www.irma-international.org/viewtitle/11456/>. — Назва з екрана.
2. Marrengula L. M. Addressing Socio-cultural Animation as Community Based Social Work with Street Children in Maputo, Mozambique : academic dissertation [Електронний ресурс] / M. Marrengula. — Режим доступу: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8269-4.pdf>. — Назва з екрана.
3. Ovesni Kristinka Koncept socio-kulturne animacije u andragogiji [Електронний ресурс] / Ovesni Kristinka. — Режим доступу: <http://www.reocities.com/kovesni.geo/indexanimation.html>. — Назва з екрана.
4. Santos E. Sociocultural animator as mediator in a social change and local development processes [Електронний ресурс] / E. Santos. — Режим доступу: <http://www.udg.edu/Portals/3/JoventutSocietat/pdfs/oci/santos.pdf>. — Назва з екрана.
5. Wallenius T. Survey of sociocultural animation in the work of the youth coordinators in districts of Finnish Red Cross [Електронний ресурс] / T.Wallenius. — Режим доступу: <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/>. — Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 09.09.2013 р.